

УДК 02:004.946.5(4-6ЄС)(043.2)

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Новицька Т. Л., науковий співробітник

Шиненко М. А., завідувач сектору мережних технологій і баз даних

Шимон О. М., молодший науковий співробітник

Інститут цифровізації освіти НАПН України, Київ

Анотація. У публікації здійснено аналіз використання науково-освітніх електронних бібліотек: зарубіжний досвід. Розглянуто низку проєктів зі створення та використання електронних бібліотек у США та країнах Європи.

Ключові слова: електронна бібліотека, мультимедіа, зарубіжний досвід.

Увага всього світу сьогодні прикута до проблеми цифрової трансформації освіти (під цим терміном розуміється не тільки цифровізація наявних баз даних, архівів, навчальних каталогів та ін.) і переорієнтації багатьох країн на нові типи науково-технічної та освітньої політики з використанням інформаційно-цифрових технологій. Пандемія COVID-19 багато в чому прискорила ці процеси в усіх країнах світу [1]. Інформаційно-цифрові технології значно впливають на зміну ролі бібліотек в сучасному суспільстві, змінюють формати її взаємодії з користувачами. Сучасні бібліотеки сьогодні використовують у своїй діяльності інформаційно-мультимедійні технології, створюють мультимедійну продукцію, забезпечують користувачам доступ до джерел та носіїв інформації. З поняттям «інформація» нерозривно пов'язаний термін «мультимедіа». Фахівцям бібліотек важливо мати уявлення про мультимедіа технології, принципи створення мультимедійних продуктів, програмно-технічне забезпечення та перспективи надання мультимедійних послуг користувачам.

Мультимедіа (multimedia) – дослівний переклад означає багато засобів (від двох латинських коренів multi – багато і media – засіб). Мультимедіа – галузь нових інформаційних технологій, що використовують динамічні (рухомі) зображення та звукові ефекти.

Мета публікації – здійснити аналіз використання науково-освітніх електронних бібліотек: зарубіжний досвід.

Перші кроки щодо створення електронних бібліотек (далі – ЕБ) були зроблені за кордоном на початку 1980-х років. У 1992 р. конференція Національного наукового фонду США започаткувала використання поняття «цифрова бібліотека» в сучасному контексті. У 1990-ті роки у США та країнах Європи почали активно розроблятися програми розвитку ЕБ, а у 1995 р. Європейська комісія висуває їх створення до пріоритетів загальноєвропейської політики.

Проте більш активно розвиваються національні програми, причому не тільки для текстових ЕБ, а й у формі **мультимедійних культурно-освітніх проєктів** – «Пам'ять Америки», «Пам'ять Іспанії», «Пам'ять світу» (Чехія), SCRAM (Шотландська мережа ресурсів з культурної спадщини для підтримки освіти),

Цифрова бібліотека (Великобританії), Німецька бібліотека та ін. Відмінною рисою таких проєктів є участь у реалізації великої кількості різних організацій: бібліотек, архівів, університетів тощо.

У США найбільш поширеною є схема, коли проєкт зі створення ЕБ очолює *університет*, що координує зусилля бібліотек, видавців, шкіл та інших зацікавлених учасників. Іншою організаційною моделлю кооперації електронних ресурсів є *консорціуми бібліотек*, що створюються для координованого оцифрування фондів. Сервер, що містить інформацію про каталоги та інші дані, зазвичай розміщується в одній з бібліотек-учасниць, а інші бібліотеки отримують до нього мережний доступ. Прикладом такого консорціуму є проєкт DEBORA (Digital Access to Books of the Renaissance), який здійснюється в рамках програми Європейського Союзу в галузі бібліотек.

Наприкінці минулого століття Бібліотека Конгресу США розпочала реалізацію національної програми створення ЕБ. Починаючи з 1994 р. з ініціативи NSF, DARPA та NASA у США було розгорнуто дослідницьку програму з ЕБ «Digital Libraries Initiative» (DLI). На другій стадії розвитку на початку 1998 р. ці програми були об'єднані в єдину міжвідомчу програму DLI-Phase 2.

В університетських бібліотеках та у видавництвах США за фінансової підтримки держави, благодійних фондів та корпорацій здійснюються передові дослідження в галузі ЕБ, розробляються стандарти та створюються різноманітні цифрові колекції. «Центр електронного тексту» при Університеті Вірджинії створив колекцію, що налічує близько 45 тис. текстів 12 мовами в галузі літератури та гуманітарних наук, розміщених у SGML та безкоштовно доступних в Інтернеті.

На базі класичного відділення Університету Тафтса створено ЕБ «Персей», що містить повний фонд оригінальних грецьких та латинських текстів (з послівним перекладом та морфологічним аналізом), довідкових та навчальних матеріалів. Проєкт має на меті електронну публікацію повнотекстових матеріалів у рамках заявленої спеціалізації та надання доступу до них максимальної кількості користувачів.

Ліцензування доступу до цифрових колекцій – поширене явище. Такі проєкти як JSTORE та «Muse» надають доступ до електронних архівів наукових журналів виключно за підпискою та насамперед організаціям, а не приватним особам.

За останні роки у світі з'явилися *електронні колекції нового типу*. Так, увійшло в ужиток поняття «вебархів», де об'єктом збереження, опису та класифікації є найрізноманітніші Інтернет-ресурси: вебсторінки, цілі сайти, архіви телеконференцій та ін. Найвідомішим проєктом такого типу є «The Internet Archive», що зберігає вміст Інтернету «пошарово». Таким чином користувач може простежити розвиток тих чи інших сайтів у динаміці, отримати образ Інтернету або якоїсь його частини на певний момент. The Internet Archive підтримує низку спеціальних цифрових колекцій, що також складаються з нетрадиційних для ЕБ об'єктів: збори американських документальних фільмів за період 1903-1973 рр., архів

телеконференцій з 1996 р. та ін. Очікується поява інших типів колекцій (збори оцифрованих тривимірних об'єктів або «світів» віртуальної реальності) при вдосконаленні методів збору, каталогізації, збереження та доставлення інформації.

Останні роки велика робота зі створення ЕБ ведеться практично у всіх країнах Західної Європи, як на загальноєвропейському, так і на національному та місцевому рівнях. Деякі проекти охоплюють предметні галузі (наприклад, гуманітарні науки), інші – типи видань (періодичні видання, рідкісні книги або зображення), треті зосереджуються на проблемах та завданнях, пов'язаних із технологією створення ЕБ (таких, як інтелектуальна власність, цифрові технології та управління базами даних). Низка проектів зі створення та використання ЕБ виконувалася відповідно до Рамкових програм Комісії європейських спільнот (КЕС), включаючи програму «Технології інформаційного суспільства». Мета програми, що фінансуються Європейською комісією, «Телематика для бібліотек» – забезпечення доступу до знань, які містяться у бібліотеках ЄС. Програма охоплює такі теми як мережна робота, каталогізація (ОРАС), зображення, мультимедіа, авторське право, а також понад сто проектів із проблем цифрових бібліотек [2].

Особливий інтерес представляє проект «Bibliotheca Universales» («Всесвітня бібліотека»), започаткований у 1995 р. за участю 11 партнерів, переважно національних бібліотек таких країн як: Франція, Японія, США (Бібліотека Конгресу), Канада, Італія (Державний архів звукозаписів), Німеччина, Великобританія. З 1997 р. до проекту приєдналися й інші країни, які здійснюють великі програми оцифрування – Швейцарія, Португалія, Іспанія, Чехія, Бельгія. Цей проект сприяє розвитку технологій великомасштабного оцифрування, а також апробації та прийняттю міжнародних стандартів.

Отже, у публікації здійснено аналіз використання науково-освітніх електронних бібліотек: зарубіжний досвід. Розглянуто низку проектів зі створення та використання електронних бібліотек у США та країнах Європи. Застосовуючи різні форми медіа, ці бібліотеки можуть охопити широку аудиторію та надати більш доступні ресурси й якісні послуги.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова С. М., Кільченко А. В. Науково-технологічна політика цифрової трансформації освіти і науки: зарубіжний досвід. *Інформаційні технології в освіті та науці*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Мелітополь, 10-11 черв. 2021 р., Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2021. С. 52-56. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727344>.

2. Castelli D. Digital libraries of the future – and the role of libraries. *Library Hi Tech*, 2006. Vol. 24 No. 4. Pp. 496-503. <https://doi.org/10.1108/07378830610715365>.

FEATURES OF USING SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ELECTRONIC LIBRARIES: FOREIGN EXPERIENCE

Novytska T. L., researcher

Shinenko M. A., head of the sector of network technologies and databases

Shimon O. M., junior researcher

Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine, Kyiv

Abstract. *The publication analyzes the features of using scientific and educational digital libraries: foreign experience. A number of projects on the creation and use of digital libraries in the USA and European countries were considered.*

Keywords: *digital library, multimedia, foreign experience.*